

KLAAS BOM, *Amersfoort*

Het werk van onze handen

‘Bevestig het werk van onze handen ...’

(Psalm 90: 17; NBV)

‘Werk, werk , werk’. Het leek de wederopstanding van de FNV leider toen Wim Kok rond zijn aantreden als minister-president deze woorden als een mantra herhaalde. Na een aantal jaren als minister van financiën de indruk te hebben gegeven dat hij zijn vakbondsleven was vergeten, leek Kok dat in 1994 met een eigen kabinet weer te hebben teruggevonden. Dat nieuwe kabinet kreeg een heel eigen kleur: paars. Dat bleek onder andere te staan voor neo-liberaal beleid, wat niet zo goed paste bij het socialistische gedachtegoed van Koks eigen partij. Die moest de ideologische veren dan ook afschudden, vond hij. Zo versmalde hij de socialistische arbeid, onvreembaar verbonden met de arbeider en de arbeidende samenleving, tot neo-liberaal werk. Wat in eerste instantie een overbekend geluid leek te zijn bleek bij nader inzien een heel andere visie op werk.

De gerichtheid op werk en arbeid mag dan kenmerkend zijn voor de Calvinistische traditie, dat betekent niet dat werk er in andere kringen maar bij hangt. Ook denkers met bijvoorbeeld een Joodse achtergrond, zoals Karl Marx en Hannah Arendt, hebben arbeid een cruciale rol in hun denken gegeven. Werk is vanuit hun optiek verbonden met een bepaald verstaan van de mens. De vaak misbruikte Bijbeltekst ‘wie niet wil werken, zal niet eten’ (2 Tess. 3, 10; NBV) moet naar mijn idee eveneens in het verlengde van de antropologie van de schrijver worden begrepen. In het kader van de spoedige wederkomst van de Heer stelt Paulus dat werken relevant blijft, net als eten. Daaruit concludeer ik dat werk en eten niet alleen maar met elkaar verbonden zijn omdat werk je inkomsten geeft om eten te kopen, maar ook dat het verlangen naar werk net als het verlangen naar voedsel iets wezenlijks uitdrukt van wie je als mens bent. Werk is er niet louter voor de broodvoorziening. Onze diepste verlangens zijn immers groter dan onze vermogens om ze te vervullen. Dat betekent dat werk ons een bijzondere mogelijkheid biedt om met God verbonden te raken. Die mogelijkheid kun je op een bepaalde manier herkennen in de religieuze lading die werk in onze gesecculariseerde samenleving krijgt. Werk lijkt de heilige graal waaraan heel wat gesprekken met vrienden en familie worden gewijd. ‘Betekenis geven’ schiet daarom te kort als we ons werk

willen duiden. Werk geeft ons de mogelijkheid om te participeren in iets dat groter is dan wijzelf.

In Psalm 90 komt die mogelijkheid niet expliciet ter sprake. De laatste verzen helpen in de eerste plaats om het werk van onze handen te relativëren. Het staat als een kwetsbaar product in een grimmige wereld. In het overgrote deel van dit lied wordt God als uitgesproken woedend ervaren (vers 7, 9 en 11). ‘Ja, in uw verbolgenheid wenden zich al onze dagen, ons vergaan onze jaren als een zucht’ (vers 9, Naardense Bijbel). Deze psalm, die verbonden is met het gezag van Mozes, brengt het hele menselijke bestaan, inclusief werk, tot vrijwel niets terug: ‘hoe snel zijn wij voorbij – een wiekslag! (vers 10, Gerhardt & Van der Zeyde). Toch voelt de gelovige uit die oude tijden zich niet weggevaagd door deze verbolgen God. Het psalmengebied blijkt de gelegenheid om God tot bekering op te roepen, ‘Keer weder, Ene’ (vers 13, Naardense Bijbel), opdat er tijden van ontferming zullen komen. De psalm eindigt dan ook onverwacht vrolijk omdat de schrijver gelooft dat God zichzelf niet kwijt kan in die woede. Woede wordt in deze liedtekst dan ook verbonden met Gods afwezigheid. Het is de terugkeer van God die zorgt voor de vrolijkheid in de laatste verzen. Gods aanwezigheid blijkt intrinsiek verbonden te zijn met Gods goedheid die concreet wordt in Gods handelen. Dat werk van God, zo beslissend om God te kennen, wordt pas zichtbaar in tijden van ontferming. In het barmhartige licht van Gods goedheid waarin wij er mogen zijn (vers 14) komt dan tenslotte ook ons werk aan het licht. Ook al wordt in de Hebreeuwse tekst een ander woord gebruikt voor Gods handelen en dat van mensen, toch legt het gebed een duidelijk verband tussen die twee. Het werk van onze handen blijkt dan weliswaar kwetsbaar en zeer vergankelijk zoals het mensenleven zelf, maar toch. Het mag er zijn, en vraagt erom tot zijn recht te komen in het licht van Gods goedheid.

Die menselijke zoektocht naar de bevestiging van het werk van onze handen komt in andere beelden en bewoordingen opnieuw in het Nieuwe Testament ter sprake. Hier is volgens mij geen sprake van een drastische herinterpretatie zoals die waar premier Kok Nederland en vooral zijn eigen achterban destijds op trakteeerde, maar op een scherper stellen van het beeld. Het werk van Gods goedheid wordt in Jezus’ woorden en daden heel concreet én veel omvattend in wat hij het koninkrijk van God noemde. Als Paulus in dat kader de uitdrukking ‘medewerkers van God’ (1 Kor.3, 9; NBV) gebruikt, gaat hij indirect in op het diepe verlangen dat ons aanzet tot werken. Als beeld van God willen we net als God iets met de schepping doen. Bij de medewerkers van God komt dat verlangen tot zijn recht in het koninkrijk. Het verlangen naar werken en bijdragen, dat in onze samenleving soms zo absoluut kan worden gemaakt, wordt gered in het samenwerken met God en dus ook met anderen. Dat heeft nivellerende gevolgen voor de neo-liberale manier waarop we inmiddels gewoon zijn om werk te benaderen. Zo verliest

het voor ons zo belangrijke onderscheid tussen betaalde en onbetaalde arbeid zijn relevantie. Het gaat immers primair om de relaties die gelegd worden en die deze samenwerking mogelijk maken. De Geest verbindt ons mensenwerk met dat wat God met zoveel goedheid aan het doen is en met andere begaafde medewerkers in hun concrete situaties. In dat netwerk wint ons kleine werk aan stevigheid zodat het op een ongedachte manier bevredigend wordt.

Vanuit dit perspectief blijft werk als zodanig, ook in de vorm van Koks drietrapsraket 'werk, werk, werk', kwetsbaar en ronduit vergankelijk, zoals Psalm 90 al constanteerde. Als het geen mee-werken is, wordt het werk van onze handen (en hoofden) al snel overschat.